

**Горняк О. В.**  
*доктор економічних наук, професор,  
професор кафедри економіки та підприємництва,  
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова*

*DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-438-5-26>*

## **СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Формування сучасної економічної політики як у розвинених країнах, так і у країнах, що розвиваються, відбувається в умовах різного роду викликів, але загальним є те, що національна і світова економіка характеризується невизначеністю та нестабільністю. Розробити науково-обґрунтовану економічну політику за таких умов дуже складно, а для країни, що знаходиться в стані війни, це є надскладною задачею, оскільки економічна політика держави, з одного боку, повинна відображати перспективи розвитку, а з іншого – відповідати на сьогоденні виклики. Навіть в мирних умовах це не завжди вдається, а в умовах війни все ускладнюється настільки, що економічна політика зводиться до досягнення короткострокових «поточних» цілей, зважаючи на те, що і сучасна економічна теорія знаходиться в пошуках нової парадигми, нових методологічних підходів, тому надати дієві рекомендації щодо розробки економічної політики їй не завжди вдається.

В той же час, у сучасній економічній теорії в рамках інституційних досліджень і програм є, на нашу думку, напрям, який, поєднуючи теоретичні підходи і дослідження практики в процесі конституційно-економічного аналізу, дозволяє вирішити, до деякої міри, завдання, формування сучасної економічної політики, враховуючи незвані проблеми і суперечності. Теорія конституційної економіки поєднує економічні та правові дослідження, проводить аналіз конституції держави з позиції регулювання її економіки. Термін «конституційна економіка» був введений у науковий оборот у 1982 році Р. МакКінзі [1]. В подальшому, в рамках інституційних досліджень виокремився конституційно-економічний аналіз. Теоретичні засади даного аналізу були розроблені такими відомими вченими як Ф. фон Гаск, Дж. М. Кейнс, Б. Леоні, Л. фон Мізес, Дж. Ролз, Е. де Сото та інші. Особливо важливий вклад у ті обґрунтування і розвиток було внесено австрійською школою, представники якої, розвиваючи теорію неолібералізму, наголошували на обмеженні втручання держави в економічні свободи. Е. де Сото вважає, що конституційна економіка є не тільки забезпечення економічної свободи, але й відкритою системою легалізації правил поведінки у сфері

економічної діяльності, які підтримані консенсусом у суспільстві і забезпечені механізмами суспільного договору [2].

Втручання держави в економічні процеси повинно базуватись на заходах, що передбачають залагодження соціальної та економічної нерівності за принципами їх користі для кожного члена суспільства та відкритості, зважаючи на циклічність розвитку економічних процесів, конституція повинна бути досить гнучкою у визначенні механізмів втручання держави в економічній свободі [3]. Це означає, що конституційне регулювання має рамковий характер і визначає демократичні та легітимні основи втручання держави в її економічні процеси та свободи. При цьому законодавство інших рівнів розробляє певну модель регулювання економіки та економічних процесів включно зі свободами, виходячи з принципу демократичної легітимності [4]. Процеси демократичної легітимізації правил, що визначають межі економічних свобод, знаходяться під впливом таких чинників як менталітет громадян країни, структура суспільства та процедури. В результаті, конституційна економіка відображає конкретно історичний тип суспільства та його структуру.

Будучи законодавчою основою для розробки наукового обґрунтування економічної політичної держави, Конституція формує рамкові умови її діяльності. Вони повинні забезпечити економічне зростання. При цьому політика держави повинна поєднати інтереси виборців, політиків, бюрократів з потребами розвитку економіки. Тобто йдеться про обмеження безпосереднього втручання держави в економічні процеси. В результаті формування конституційної економіки повинно базуватись на системі конституційно-правових норм, що забезпечують основи економічної системи та гармонійне поєднання демократії з високоефективною економікою.

Взаємодія політики та економіки описується в літературі двома постулатами: політика – це концентрований вираз економіки та політики, що є провідною по відношенню до економіки. Їх взаємодія та взаємозалежність є суперечливою, і в той же час їх поєднання формує категорію «економічна політика», яка відображає їх суперечливу єдність. Зважаючи на те, що політика взагалі є як наукою так і мистецтвом, і залежить від особистості того чи іншого політичного діяча, економічна політика має такі ж характеристики. В економічній літературі існує ціла низка визначень даної категорії, які відображають як суто економічні підходи (Дж.М. Кейнс, Е.Б. Аткинсон, Дж. Стігліц), так і підходи з точки зору поєднання науки та мистецтва (М. Фрідмен).

На економічну політику впливають такі чинники як співвідношення політичних та соціальних сил, соціальні конфлікти і соціальна напруга в суспільстві даної країни та у світовій спільноті стану миру та війни. В сучасних умовах в більшості країн світу дані чинники діють зі знаком

мінус, і формування економічної політики під впливом ряду обставин, обумовлених зростанням соціальної напруги в суспільстві, порушення територіальної цілісності в ході воєн та конфліктів, важким пошуком згоди у світових процесах, екологічними катаклізмами. Тому в кінцевому підсумку, сучасну економічну політику можна трактувати як результат використання фундаментальних здобутків економічної теорії, соціології, психології, історії та екології. Теорія конституційної економіки в такому контексті формує як рамкові умови для втручання держави в економіку (відповідне законодавство, що базується на глибокому аналізі сучасної економіки, знанні економічних законів та специфіці їх реалізації в різних країнах), так і надає певні дороговкази щодо перспектив розвитку і розробки стратегії.

У теоретичному обґрунтуванні економічної політики можна виділити такі етапи: теорія економічних порядків В. Ойкена; базова теорія економічної політики Я. Тінбергена; «критика Лукаса»; нова інституційна економічна теорія, одним із напрямів розвитку якої є теорія конституційної економіки. Крім того, нова інституційна економічна теорія обґрунтовує нову теорію держави, розробляє теорію суспільного вибору, які змінюють і наближають до реальності уявлення про державу взагалі та про їх економічну політику зокрема. Аналіз теоретичних розробок у царині економічної політики в історичній ретроспективі надає можливість розкрити глибинну сутність процесу формування економічної політики, в тому числі і сучасної. Теорія економічних порядків В. Ойкена базується на ідеї економічного космосу, структура якого включає три елементи: сукупність економічних процесів, види економічних порядків, економічна політика [5]. Економічний порядок є центральною ланкою і трактується як рамкові умови ринкового господарства (відповідні інституції), в залежності від яких обирається та чи інша економічна політика. Спираючись на аналіз історичного розвитку різних країн, В. Ойкен виділив такі типи економічних політик: економічна політика свободи дій, економічна політика централізованого, частково або повністю, управління економікою; економічна політика середнього шляху, економічна політика конкурентного порядку та крапкова економічна політика.

Базова теорія економічної політики розроблена Я. Тінбергеном у 50-і роки ХХ століття, відповідно до неї основними складовими економічної політики є головні цілі добробуту країни; інструменти уряду щодо регулювання економіки; модель, яка взаємопов'язує цілі та інструменти [6]. При цьому слід мати на увазі невизначеність економічного розвитку, яка супроводжує економічну динаміку і породжує значні соціальні проблеми. У зв'язку з цим з'явився новий напрям в теорії економічної політики – «Критика Лукаса». На противагу теорії Я. Тінбергена, яка базувалася на системі макроекономічних

показників та коефіцієнтів взаємодії й взаємовпливу економічних та політичних змінних, Р. Лукас центр досліджень зосереджує на оцінці очікувань, яка тісно пов'язана з минулим досвідом і не може бути науково обґрунтованою основою для економічної політики. Він вважає, що треба враховувати перш за все мінливість очікувань і ступінь довіри електорату до економічної політики [7]. Тому економічна політика не повинна різко змінюватись, це підриває довіру в дієздатність уряду, породжує протести, опір спробам знизити рівень добробуту навіть за умов, коли країна знаходиться у стані війни.

У новій інституційній економічній теорії є декілька напрямів, які досліджують процеси взаємодії політики, економіки та права [8]. Теорія суспільного вибору зосереджується на аспектах взаємовпливу економіки та політики. Теорія конституційної економіки досліджує взаємодію економіки та права. Нова теорія держави аналізує всі три складові. Серед них, на нашу думку, особливе місце займає теорія конституційної економіки, оскільки вона надає дієві практичні рекомендації щодо формування економічної політики за будь-яких умов, в т. ч. і за таких, у яких знаходиться Україна в період російської агресії і ведення запеклих боїв за свою державність.

### Література:

1. MacKinzie, Richard, Ed. Constitutional Economics Zexington, Mass. 1984.
2. Де Сото Е. Загадка капіталу. Чому капіталізм перемагає лише на Заході і ніде більше. Київ : Центр. 2001. 32 с.
3. Б'юкенен Дж. Логічні основи конституційної свободи. Індіанополіс. 1999. 314 с.
4. Розанвалон П. Демократична легітимність. Безсторонність, рефлексивність, наближеність. Київ : «Видавничий дім», Києво-Могилянська академія. 2009. 286 с.
5. Eucken W. The foundations of Economics: History and Theory in the analyses of Economic reality, 1992, the Theory of Economic Policy.
6. Tinbergen J. Centralization and Decentralization in Economic Policy. 1954.
7. Lucas R.E. Models of business cycles. Oxford. Basic Blackwell. 1987. 120 p.
8. Уманців Ю.М., Міняйло О.І., Лебедева Л.В. Економічна політика держави. Київ : Київський національний торговельно-економічний університет. 2020. 480 с.